

PM 2017:4 RI (Dnr 110-1699/2016)

Snabbare omval och förstärkt skydd för valhemligheten (SOU 2016:71)

Remiss från Justitiedepartementet

Remisstid den 27 januari 2017

Borgarrådsberedningen föreslår att kommunstyrelsen beslutar följande.
Som svar på remissen ”Snabbare omval och förstärkt skydd för valhemligheten”
(SOU 2016:71) hänvisas till vad som sägs i promemorian.

Föredragande borgarrådet Karin Wanngård anför följande.

Ärendet

Justitiedepartementet har remitterat utredningen ”Snabbare omval och förstärkt skydd för valhemligheten” (SOU 2016:71) till Stockholms stad för yttrande. Utredningen har haft till uppgift att utreda och föreslå hur omval kan genomföras snabbare än idag och hur skyddet för valhemligheten kan förstärkas genom att överväga och föreslå ändringar om hur valsedlar tillhandahålls i anslutning till röstmottagningsställen.

Remissen finns att läsa i sin helhet på [regeringens hemsida](#).

Beredning

Ärendet har remitterats till stadsledningskontoret och valnämnden. Stadsledningskontoret och valnämndens kansli har inkommit med ett gemensamt tjänsteutlåtande som har behandlats i valnämnden.

Stadsledningskontoret och valnämnden anser att utredningens förslag inte bör genomföras avseende att valsedlarna ska placeras innanför valskärmen. Det är ett dyrt och ogenomtänkt förslag som kommer att skapa större problem för väljarna, partierna och valadministrationen än nuvarande ordning. Regeringen bör inför valen år 2018 uppdra åt Valmyndigheten att genomföra en informationskampanj om valhemligheten och valsedelssystemet med nuvarande ordning. I samband med detta bör valnämnderna ges i uppdrag att särskilt beakta valhemligheten vid valsedelsställen. Därefter bör regeringen tillsätta en ny utredning som har till uppgift att se över hela valsedelssystemet inför valen år 2022. Stadsledningskontoret och valnämnden tillstyrker utredningens förslag avseende snabbare omval.

Mina synpunkter

Förtroendet för det svenska valsystemet och den svenska demokratin har historiskt varit högt. Det är angeläget att regelbundet se över systemet för att möta problem och utmaningar som kan uppstå. Det är därför välkommet att utredningen föreslår en rad förändringar avseende möjligheten att snabbare genomföra omval.

De förändringar som föreslås när det gäller förstärkt valhemlighet är däremot ogenomtänkta. Stadsledningskontoret och valnämnden redovisar flera invändningar. Grundläggande är att det snarare kommer att bli svårare att upprätthålla ordning och valhemlighet om valsedlar ska förvaras i valbåsen och dessa återkommande ska kontrolleras av valförrättare och partiföreträdare. Det har blivit vanligare med manipulationer av valsedlar och det kan med stor sannolikhet komma att öka med valsedlar placerade i avskildhet. Förslaget bör därför inte genomföras. Det är därtill tveksamt om valhemligheten i nuvarande system är bristfällig. Både genom att ta med sig valsedlar hemifrån eller genom att ta valsedlar från flera partier finns det fullgoda möjligheter att bevara valhemligheten.

Om systemet ändå ska genomföras i enlighet med utredningens förslag är det förknippat med kostnader för kommunerna både avseende nya valbåsar och för ökad bemanning i vallokaler. Ett sådant förslag bör behandlas i enlighet med finansieringsprincipen om det genomförs.

Jag föreslår att borgarrådsberedningen föreslår att kommunstyrelsen beslutar följande.

Som svar på remissen ”Snabbare omval och förstärkt skydd för valhemligheten” (SOU 2016:71) hänvisas till vad som sägs i promemorian.

Stockholm den 22 december 2016

KARIN WANNGÅRD

Bilagor

1. Reservationer m.m.
2. Remissen, sammanfattning

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation anfördes av borgarrådet Lotta Edholm (L) enligt följande.

Vi föreslår att kommunstyrelsen beslutar följande.

1. Föredragande borgarråds förslag till beslut avslås.
2. Därutöver anfördes följande som svar på remissen från justitiedepartementet.

Valhemligheten är en omistlig del av det demokratiska systemet. Bristerna i det nuvarande systemet är så stora att en ny hantering av valsedlarna måste till. Utredningens förslag har dock också så stora brister att det inte bör genomföras.

Föredragande borgarrådet anser att det är ”tveksamt” om valhemligheten i nuvarande system är bristfällig, och att det finns fullgoda möjligheter att bevara valhemligheten genom att ta med sig valsedlar hemifrån eller genom att ta valsedlar från flera partier.

Vi delar inte föredragande borgarrådets inställning. Det ska inte krävas en aktiv handling, som i sin tur förutsätter en omfattande förförståelse för valsysteemets utformning, för att bevara valhemligheten. Staten har ett ansvar gentemot alla väljare att garantera att deras röst förblir hemlig. Det är förvånande att en majoritet, som talar så mycket om ett demokratiskt hållbart Stockholm som håller samman, inte ser att dagens valsysteem skapar en ojämlikhet där vissa väljare, som inte har samma kunskap om det svenska samhället eller samma sociala kapital, får betydligt svårare att hålla sin röst hemlig än andra.

Ett nytt system för hanteringen av valsedlar behövs alltså. I detta är vi ense med utredningen. Stadsledningskontoret och valnämndens kansli pekar dock i sitt tjänsteutlåtande på flera allvarliga brister med utredningens förslag. Liberalerna är i stort sett ense med synpunkterna i tjänsteutlåtandet, och vill kraftigt framhålla vikten av att regeringen tar dem i beaktande under ärendets vidare beredning. Vi vill dock göra följande tillägg.

Familjeröstning

Frågorna om så kallad familjeröstning, det vill säga att familjemedlemmar eller bekanta går in två och två bakom skärmen och gör i ordning sina röster tillsammans, berörs inte i utredningen. Vi liberaler har tidigare varnat för förekomsten av familjeröstning. Också frågan om hur detta ska hanteras, till exempel genom fler och bättre utbildade valförrättare, måste beröras och diskuteras.

Vid en granskning av valet 2014 i Stockholm, genomförd av granskare från bland annat den liberala biståndsorganisationen Silc, upptäcktes familjeröstning i nästan 4 av 10 granskade vallokaler. Det betyder att någon annan kan ha bestämt hur till exempel makan ska rösta, vilket strider mot principen om fria och hemliga val och kan beröva enskilda möjligheten att avlägga sin röst efter egen vilja. Förslag för ett förstärkt skydd för valhemligheten måste ta denna problematik i beaktande.

Valbåsens utformning

Utredningen öppnar för att valbåsen ska förses med draperier så att de blir stängda på alla sidor. Det riskerar dock att göra det lättare att sabotera valet genom att väljarna tar med sig valsedlar i väskor eller liknande, vilket även stadsledningskontoret och valnämndens kansli påpekar. Stängda bås underlättar också för en form av röstköp som bl.a. OSSE har varnat för i andra länder, när väljarna fotograferar sin valsedel för att redovisa vad de röstat på, i utbyte mot pengar eller andra gentjänster. Den internationella trenden är därför att gå ifrån bås med draperier. Litauen har till exempel nyligen frångått förfarandet med slutna valbås, efter rekommendation från OSSE. I ljuset av detta måste frågan om valbåsens utformning ses över igen.

Alternativa lösningar

Liberalerna hade hellre sett att utredningen antingen hade förordat införandet av neutrala valsedlar, eller ett system med valsedelsskrivare, där väljarna skriver ut valsedlar via en pekskärm inne i valbåset. Utredningen har dock inte haft i uppdrag att utreda det förra förslaget, och avfärdar det senare förslaget på grund av risken för tekniska fel och handhavandefel.

Enhetsvalsedlar

Som stadsledningskontoret och valnämndens kansli påpekar, finns det många länder som har ett system med neutrala eller enhetsvalsedlar, som upptar alla i valet deltagande partier. Detta skapar en likvärdighet mellan partierna, eliminerar tröskeleffekter och tar bort incitamenten för sabotage.

Ett sådant förfarande fordrar dock en tidsgräns före vilken partierna måste anmäla sitt deltagande i valet för att kunna tryckas på valsedeln. Det är möjligt att den tidsgränsen måste sättas något tidigare än den 30-dagarsgräns för anmälan som börjar tillämpas i 2018 års val, för att möjliggöra tryckning och distribution av valsedlarna i tid för förtids- och utlandsröstningens påbörjan. Å andra sidan hindrar ett sådant system inte att partier som bildas något senare kan delta i valet genom att de anmäler sitt deltagande till Valmyndigheten i efterhand och att väljaren skriver till partinamnet i en blank ruta på valsedeln eller liknande. Personröster markeras genom att väljaren exempelvis skriver en kandidatsiffra i ett särskilt fält.

En fråga som i så fall måste redas ut är om partierna alltjämt ska ha möjlighet att delta med ett obegränsat antal listor i samma val, exempelvis då ett parti i en riksdagsvalkrets går till val med en rikslista och en valkretslista, och hur detta i så fall ska hanteras på valsedeln. Möjligheten för partierna att delta med flera olika listor måste vägas mot det utrymme detta kan komma att uppta på valsedeln, alternativt den förvirring det kan orsaka för väljaren att exempelvis behöva markera rätt lista med en siffra.

Valsedelsskrivare

Ett alternativ till enhetsvalsedlar, som bevarar dagens system med partivalsedlar, är införandet av valsedelsskrivare. Utredningen behandlar detta förslag något styvmoderligt och menar att det finns risk för tekniska fel och handhavandefel.

Det är visserligen helt sant att införandet av ny teknik kan leda till svårigheter, dels eftersom tekniken inte fungerar, och dels eftersom användarna inte vet hur tekniken ska användas. Det behöver dock inte utgöra något avgörande hinder. Att samtliga brukare inte kan eller vill använda ny teknik är sällan ett argument för att avstå från att införa det helt och hållet. Man kan helt enkelt tänka sig att ett eller ett par av valbåsen i varje vallokal utrustas med skrivare, och att väljaren får välja själv vilket bå man vill gå till.

Slutsatser

Såväl vad stadsledningskontoret och valnämndens kansli anför i sitt tjänsteutlåtande, som vad vi berört här, talar för att utredningens förslag inte i dess nuvarande utformning kan ligga till grund för lagstiftning. Frågan måste utredas från grunden igen. Med anledning av de stora bristerna i det nuvarande systemet är det djupt beklagligt. Det hade varit bra om ett nytt system hade kunnat införas till valet 2018.

Som det nu är måste en eventuell reform vänta till valet 2022. Regeringen bör skyndsamt agera för att tillsätta en ny utredning, så att dess förslag kan tillämpas då.

Kommunstyrelsen

Reservation anfördes av Lotta Edholm (L) med hänvisning till Liberalernas reservation i borgarrådsberedningen.

Remissammanställning

Ärendet

Justitiedepartementet har remitterat en utredning som innehåller förslag till hur omval kan genomföras snabbare än idag. Utredningen lämnar också förslag om att förutsättningarna för att utöva rätten att rösta och kandidera till ett omval ska bli i princip desamma som vid ordinarie val.

Utredningen har också haft i uppdrag att föreslå förändringar om hur valsedlar tillhandahålls i anslutning till röstmottagningsställen i syfte att förstärka valhemligheten.

Snabbare omval

Utredningens utgångspunkt har varit att ett omval ska vara ett omval i egentlig mening, så långt detta är möjligt. Det betyder att förutsättningarna vid ett omval ska vara så lika de som gällde vid det ordinarie valet som möjligt.

Röstlängdsbestämmelserna bör inte ändras

En förenkling av omvalssystemet skulle kunna innebära att endast de personer som upptogs i röstlängden vid det ordinarie valet ska ha rätt att rösta i händelse av omval. En sådan ändring har dock visat sig problematisk och svårt att motivera. Utredningen föreslår därför inga förändringar i röstlängdsbestämmelserna.

Nya partier och kandidater ska inte kunna anmälas till ett omval

Med den utgångspunkten som utredningen förespråkar, att så långt möjligt samma förutsättningar bör gälla vid omval som vid ordinarie val, bör endast de partier och kandidater som ställde upp i ordinarie val få delta i omval.

Utredningen föreslår alltså bl.a. att det införs bestämmelser i vallagen som innebär att ett parti inte ska kunna göra en särskild anmälan om deltagande i ett omval. Vidare ska ett partis anmälan av kandidater för ett visst val gälla även i händelse av omval. Nya kandidater ska inte kunna anmälas.

Ett omval ska hållas så snart som möjligt och senast inom tre månader

En utgångspunkt för utredningen har varit att en tidsfrist för när omval senast ska hållas måste anpassas till hur valsystemet ser ut i dag och de valförberedelser som detta kräver. Förberedelserna vid ett omval är en mycket omfattande process för valmyndigheterna.

Utredningen har funnit att med en tidsfrist om tre månader bör ett omval kunna genomföras på ett säkert sätt i alla olika situationer som kan uppkomma. Omval kommer dock i vissa fall att kunna genomföras snabbare. Utredningen föreslår därför att det i vallagen införs en bestämmelse som innebär att ett omval ska hållas så snart det kan ske och senast inom tre månader efter beslutet om omval.

Övrigt

Utredningen föreslår ändrade tider för utskick av röstkort. Förtidsröstningen vid ett omval startar först tio dagar före valdagen. Därför föreslår utredningen att röstkortet ska vara väljarna tillhanda senast tio dagar före valdagen, istället för 18 dagar som gäller idag.

Utredningen anser att övriga frister vid omval inte bör ändras då dessa är väl anpassade för den särskilda situation som uppstår vid ett omval.

Utredningen föreslår också att handläggningen av överklaganden effektiviseras genom att de istället för som idag, ges in till beslutsmyndigheten, ska inges till Valprovsnämnden. Den i vallagen uttryckliga rätten att yttra sig över överklagandena, som allmänheten har efter kungörandet, tas också bort.

Förstärkt skydd för valhemligheten

Skyddet för valhemligheten kan förbättras

Valsedlar ska enligt nuvarande ordning tillhandahållas väljarna genom att de läggs ut på en lämplig plats i anslutning till ett röstmottagningsställe. Där ska väljaren förse sig med valsedlar för att sedan bakom en valskärm lägga en valsedel i ett valkuvert.

Utredningen har gjort bedömningen att kravet på att val ska vara fria och hemliga i stort är tillgodosett genom nuvarande valsystem. Det kan dock förbättras.

Valsedlar ska finnas innanför valskärmen

Utredningen föreslår att valsedlarna ska tillhandahållas genom att de placeras innanför valskärmarna. Den lösningen ställer krav på andra slags valskärmar än de som används i dag. Utredningen menar att detta är en lösning som är enkel för alla väljare att tillämpa. Väljaren får också vara i fred vid själva valhandlingen och erbjuds därmed ett mycket starkt skydd för valhemligheten.

Därutöver gör utredningen bedömningen att systemet kan förbättras ytterligare genom att valnämndernas kontroll över ordningen vid röstmottagningsställena stärks. Ytterligare förbättringar kan också göras beträffande information och utbildning i frågor som rör valhemligheten för såväl röstmottagarna som för väljarna.

Samtliga förslag ska tillämpas första gången vid allmänna valen 2018.

Beredning

Ärendet har remitterats till stadsledningskontoret och valnämnden. Stadsledningskontoret och valnämndens kansli har inkommit med ett gemensamt tjänsteutlåtande som har behandlats i valnämnden.

Stadsledningskontoret

Stadsledningskontoret och valnämndens kanslis gemensamma tjänsteutlåtande daterat den 28 november 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Valsedelssystemet

Det finns inom valadministrationen ett stort missnöje med det nuvarande valsedelssystemet. Valmyndigheten tar i sin erfarenhetsrapport till regeringen efter valen 2014 upp frågan om valsedelssystemet. Valmyndigheten föreslår i rapporten bland annat att valsedelssystemet bör ses över i sin helhet, med sikte på ett förenklat och förbättrat system, att valsedelssystemets ekonomiska och miljömässiga kostnader bör belysas, samt att användningen av neutrala valsedlar av den typ som är vanliga i andra länder särskilt bör övervägas.

Ett förändrat beteende hos partier och väljare förstärker bilden av att valsedelssystemet behöver ses över i sin helhet. Till skillnad mot vad utredningen påstår delar inte längre alla partier ut sina valsedlar i direktutskick till hushållen. Inom Stockholms stad är det ett fåtal

partier som gjort det vid de senaste valen. Det är mycket få väljare som idag har med sig valsedlar till vallokalen. I Stockholms stad har den ökade tillgängligheten till röstmottagningsställen och förändrade beteenden dessutom inneburit att andelen väljare som numera förtidsröstar är 50 procent av de som röstar.

Förståelsen för det svenska systemet har minskat. Utredningen ger som exempel utländska medborgare som röstar i Sverige i Europaparlamentsvalet. Stadens erfarenhet är att problemet är betydligt större än så. Allt fler väljare har mycket svårt att förstå vårt valsystem. Det är också svårt att förklara innebörden av de olika typerna av valsedlar för väljarna. Vad är skillnaden på en partivalsedel och en namnvalsedel? Varför kan en väljare skriva till ett namn på en viss valsedel men inte på en annan? Vad innebär det om jag personröstar på en person från en annan valkrets? Varför kan jag inte skriva till en kandidat på en partivalsedel? Framförallt i områden som präglas av lågt valdeltagande och låg kunskap om vårt valsystem är detta information som är svår att förstå och det blir lätt mycket rörigt på röstmottagningsställena.

Nuvarande valsedelssystem uppfattas också som odemokratiskt med betydande tröskel effekter för nya och etablerade partier. Varje parti som fått en viss andel av rösterna vid de två senaste valen eller är representerade i landstings- eller kommunfullmäktige har rätt att få valsedlar tryckta till ett antal motsvarande tre gånger antalet röstberättigade utan kostnad. Vid valen får de etablerade partierna också valsedlar med enbart partinamnet utlagda på alla ställen man kan rösta genom valnämndernas försorg. För mindre partier och nya partier är det ofta en omöjlig uppgift att lägga ut valsedlar i alla röstningslokaler. De enda som har fördel av denna ordning är de redan etablerade partierna.

Totalt trycktes vid valen 2014 cirka 560 miljoner valsedlar. Antalet röstberättigade var omkring 7,3 miljoner. Allt fler medborgare blir miljömedvetna och allt fler väljare vänder sig emot det nuvarande slöseriet med valsedlar.

Med detta sagt anser valnämndens kansli och stadsledningskontoret att det är anmärkningsvärt att regeringen tillsatt en utredning med uppdrag att lämna förslag om hur valhemligheten kan förstärkas utan möjlighet att föreslå förändringar av dagens valsedelssystem. Problemen med dagens valsedelssystem har på flera sätt och ofta påtalats för regeringen av valadministrationen.

Valsedlar ska finnas innanför valskärmen

Utredningen föreslår att bestämmelsen i 8 kap. 2 § vallagen om hur valsedlar tillhandahålls väljarna ändras så att valsedlarna genom valnämndens försorg placeras innanför valskärmen.

Röstmottagarnas ansvar

Det är röstmottagarnas uppgift att svara för ordningen i valsedelsställen. Till skillnad från utredningen, anser valnämndens kansli och stadsledningskontoret att röstmottagarna måste kontrollera valsedelsställen i valbåsen mellan varje väljare. Betänk den situationen att en väljare kommer in bakom skärmen och just dennes valsedlar är bortplockade.

Sabotage kring valsedlarna blir allt vanligare, valsedlar försvinner, valsedlar täcks över med ett annat parti för att nästa väljare ska ta fel, väljare sorterar in andra valsedlar i högen för andra partier så att senare väljare ska ta fel valsedel. Eller någon lägger redan förkryssade valsedlar i valsedelsstället. Varianterna är oändliga. Det är svårt att veta om sabotage med valsedlarna kommer att öka eller minska med nuvarande förslag. Valnämndens kansli och stadsledningskontoret befarar dock att sabotagen kommer att öka eftersom det inte blir lika lätt att övervaka som när valsedelsställen står offentligt. Överhuvudtaget kommer kontrollen över valsedelsställen bli ett betydligt mera omfattande arbete för röstmottagarna på röstmottagningsställena. Det framstår för valnämndens kansli och stadsledningskontoret som självklart att en konsekvens av utredningens förslag är att köerna till röstmottagningsställena kommer att öka.

Utredningen måste även klargöra röstmottagarnas ansvar vid sabotage. Eftersom röstmottagarna måste kontrollera valsedelsställen efter varje väljare kan röstmottagaren se att välja-

ren som var i båsset senast t.ex. tagit alla valsedlar för ett visst parti. Det är fullt möjligt att väljaren fortfarande befinner sig i lokalen för att avlämna din röst. Vad är röstmottagarens ansvar i denna situation? Den här frågeställningen uppkommer normalt inte med nuvarande ordning eftersom sabotage oftast sker så snabbt att röstmottagarna inte hinner uppfatta vem det var. Det är enligt valnämndens kansli och stadsledningskontoret viktigt att detta ansvar klargörs i det fall riksdagen beslutar om denna ordning.

Partiernas möjlighet att kontrollera valsedlarna

En annan fråga som inte nämns i utredningen är partiernas möjlighet att kontrollera att deras valsedlar finns utlagda. Eftersom sabotage har blivit relativt vanligt och vissa partier känner sig extra utsatta är det vanligt att partiföreträdare har för vana att nästan dagligen passera förtidsröstningslokalerna eller vallokalen på valdagen för att kontrollera att deras valsedlar finns utlagda i valsedelsställen. Den föreslagna lösningen innebär inte någon lösning på den här problematiken utan kommer tvärtom att än försvåra arbetet på röstmottagningsställena då röstmottagna knappast kan hindra företrädarna att gå runt bland valbåsen. Vi befarar att även detta kommer att försinka valprocessen och skapa än mer köer.

Nya valbåsar

Precis som utredningen konstaterar kräver förslaget om att valsedlarna ska finnas innanför valskärmen att en ny typ av valbås införskaffas. Stockholms stad måste om förslaget genomförs upphandla nya valbåsar till ca 575 valdistrikt och drygt 70 förtidsröstningslokaler. Stockholms stad har idag fyra valbåsar för stående och en för sittande i varje vallokal. Förslaget innebär att det krävs ett större antal valbåsar i varje vallokal än idag för att inte riskera för långa köer. Staden räknar med att det kommer att krävas minst två valbåsar ytterligare i varje vallokal. Utöver detta måste nya valbåsar till förtidsröstningslokalerna anskaffas. Valbåsar av den norska typen kostar ca 5 500 kr. För staden innebär det en nyinvestering på omkring 25 miljoner kronor för endast valbåsen. Valnämndens kansli och stadsledningskontoret delar utredningens uppfattning om att skyddet för valhemligheten och trovärdigheten för valsystemet kan innebära att valadministrationen kan behöva ta den här typen av kostnader. Men med hänvisning till vad som är anfört ovan anser vi att det innan en sådan investering görs behövs en bredare analys av förslaget och en utredning som ser över valsedelsystemet som sådant så att staden inte gör investeringen i onödan.

Stockholms stad har redan drygt 75 norska valbåsar som används i vissa förtidsröstningslokaler, av den typ som ses på den andra bilden i utredningen. Vår erfarenhet är att de i vissa typer av lokaler fungerar bra, men de är utrymmeskrävande och ganska otympliga. Det krävs mycket personal och tar tid att sätta upp dem. Den första bilden i utredningen visar den typ av valbås som är upphandlad av norska valmyndigheten och som kan avropas av kommunerna i Norge i den mån de vill byta ut sina befintliga valbåsar. Valnämndens kansli och stadsledningskontoret förordar i det fall förslaget genomförs en likande lösning och att Valmyndigheten får i uppdrag att på samma sätt göra en upphandling och att det tas fram ett ramavtal från vilket kommunerna kan avropa nya valbåsar. Det blir då även enhetliga valbåsar över hela landet.

Nya valsedelsställ

Eftersom utredningen föreslår att valsedlarna ska vara innanför valskärmen måste nya valsedelsställ utformas som enligt förslaget ska hängas längs båssets tre kanter. Valnämndens kansli och stadsledningskontoret anser att när det gäller utformningen av valsedelsställen måste Valmyndigheten få ansvaret att göra en innovationsupphandling om hur dessa ska utformas och att kommunerna på samma sätt kan avropa från detta avtal. Inte minst är detta viktigt utifrån att valsedelsställen utformas så att de uppfyller kraven på tillgänglighet. Eftersom det innanför ett valbås kan bli fråga om över 100 olika valsedlar måste de vara utformade så att t.ex. även en sittande väljare eller en kort person kan nå valsedlarna utan att behöva be om hjälp.

Det är inte heller rimligt enligt oss att landets 290 kommuner var för sig ska vara utlämnade att själva bestämma hur valsedelsställen ska vara utformade och därefter även bestämma i vilken ordning valsedlarna ska exponeras. Inte minst är det viktigt utifrån ett väljar- och trovärdighetsperspektiv att valsedlarna exponeras lika över hela landet.

Ansvaret för utläggning av valsedlar

Valadministrationen ska vid de allmänna valen svara för utläggning av blanka valsedlar och partisedlar för de partier som fått mer än 1 procent av rösterna. Det kommer vid valet 2018 i Stockholms stad vara 30 olika valsedlar. Samtliga dessa partier kommer också att lägga ut sina namnvalsedlar i valsedelsställen. Det är ytterligare minst 27 valsedlar. Därefter har vi de partier som ställer upp i valet men som inte får sina valsedlar utlagda. Det är svårt att veta innan, men åtminstone 30-40 partier brukar normalt lägga ut sina valsedlar. Det innebär att med den nya ordningen måste det finnas valsedelsställ bakom skärmen som med säkerhet har plats för över 100 olika valsedlar. Med dagens ordning har valadministrationen alltid möjlighet att ställa dit ytterligare ett valsedelsställ. Valnämndens kansli och stadsledningskontoret menar att det måste klargöras vilket ansvar valadministrationen har om det visar sig att det med den nya ordningen inte får plats med alla valsedlar.

Övriga kostnader

Utöver ökade kostnader för nya valbås tillkommer kostnaden för nya valsedelsställ. Det är svårt att uppskatta kostnaden för nya valsedelsställ. Men de nya måste vara av betydligt mera robust och dyrare material än papp för att hålla att hängas i valbåsen. Valnämndens kansli och stadsledningskontoret gör bedömningen att staden även kommer att få ökade kostnader för röstmottagare, utbildning, information och lagerhållning. I de fall riksdagen fattar beslut om att valsedlarna ska vara innanför valbåsen förutsätter staden att staten tar ansvar för kostnaderna och att valanslaget ökar på sätt att kommunerna kompenseras.

Slutsats

Valnämndens kansli och stadsledningskontoret anser att utredningens förslag inte bör genomföras. Vi gör bedömningen att det är ett dyrt och ogenomtänkt förslag som kommer att skapa större problem för väljarna, partierna och valadministrationen än nuvarande ordning. Regeringen bör inför valen 2018 uppdra åt Valmyndigheten att genomföra en informationskampanj om valhemligheten och valsedelssystemet med nuvarande ordning. I samband med detta bör valnämnderna ges i uppdrag att särskilt beakta valhemligheten vid valsedelsställen. Därefter bör regeringen tillsätta en ny utredning som har till uppgift att se över hela valsedelssystemet inför valen 2022.

Snabbare omval

Valnämndens kansli och stadsledningskontoret tillstyrker utredningens förslag om snabbare omval. Vad som dock inte riktigt framgår av utredningen är vad som gäller om det blir flera omval i ett omvalsområde. Omval ska ske inom tre månader efter valprövningsnämndens beslut. Låt säga att valprövningsnämnden fattar beslut om omval i en riksdagsvalkrets och senare fattar beslut om omval i en kommun inom samma riksdagsvalkrets. Att inte hålla de båda omvalen samma dag skulle te sig som mycket förvirrande för väljarna samt ineffektivt och dyrt för valadministrationen. Det är troligtvis inte lagstiftarens mening att de ska vara vid olika datum, men det bör klargöras tydligare.

Valnämnden

Valnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 7 december 2016 följande.

Valnämnden hänvisar till detta tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Särskilt uttalande gjordes av Oscar Wåglund Söderström (L), bilaga 1.

Stadsledningskontoret och valnämndens kanslis gemensamma tjänsteutlåtande daterat den 28 november 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Se ovan.

Reservationer m.m.

Valnämnden

Särskilt uttalande gjordes av Oscar Wåglund Söderström (L) enligt följande.

Valhemligheten är en viktig del av det demokratiska systemet. Som utredningen konstaterar finns det utrymme för förbättringar av valhemligheten. Stadsledningskontoret och valnämndens kansli pekar dock i sitt tjänsteutlåtande på flera allvarliga brister med utredningens förslag. Liberalerna yrkar bifall på tjänsteutlåtandet, och vill särskilt framhålla att en ny statlig utredning kring valsedlar och valhemlighet bör tillsättas, och lyfta fram ett antal frågor som vi anser bör tas upp i en sådan utredning.

Familjeröstning

Frågorna om så kallad familjeröstning, det vill säga att familjemedlemmar eller bekanta går in två och två bakom skärmen och gör i ordning sina röster tillsammans, berörs inte i utredningen om förstärkt skydd för valhemligheten. Vi liberaler har tidigare varnat för förekomsten av familjeröstning. Också frågan om hur detta ska hanteras bör beröras och diskuteras i en kommande utredning.

Vid en granskning av valet 2014 i Stockholm, genomförd av granskare från bland annat den liberala biståndsorganisationen Silc, upptäcktes familjeröstning i nästan fyra av tio granskade vallokaler. Det betyder att någon annan kan ha bestämt hur flera i familjen ska rösta, vilket strider mot principen om fria och hemliga val och kan beröva enskilda möjligheten att avlägga sin röst efter egen vilja. Förslag för ett förstärkt skydd för valhemligheten måste ta denna problematik i beaktande.

Valbåsens utformning

Utredningen öppnar för att den nya formen av valbås ska förses med draperier så att de blir stängda på alla sidor. Det riskerar dock att göra det lättare att sabotera valet genom att väljarna tar med sig valsedlar i väskor eller liknande, vilket även stadsledningskontoret och valnämndens kansli påpekar. Stängda bås underlättar också för en form av röstköp som bl.a. OSSE har varnat för i andra länder, när väljarna fotograferar sin valsedel för att redovisa vad de röstat på, i utbyte mot pengar eller andra gentjänster. Den internationella trenden är därför att gå ifrån bås med draperier. Litauen har till exempel nyligen frångått förfarandet med slutna valbås, efter rekommendation från OSSE. I ljuset av detta bör frågan om valbåsens utformning ses över igen.

Valsedlar – alternativa lösningar

Liberalerna hade hellre sett att utredningen antingen hade förordat införandet av neutrala valsedlar, eller ett system med valsedelsskrivare, där väljarna skriver ut valsedlar via en pekskärm inne i valbåset. Utredningen har dock inte haft i uppdrag att utreda det förra förslaget, och behandlar det senare förslaget något styvmoderligt. Alternativa lösningar för valsedlar bör därför utredas grundligt på nytt.

Alternativ 1: Neutrala/enhetsvalsedlar

Som stadsledningskontoret och valnämndens kansli påpekar, finns det många länder som har ett system med neutrala eller enhetsvalsedlar, som upptar alla i valet deltagande partier. Detta skapar en likvärdighet mellan partierna, eliminerar tröskeffekter och tar bort incitamenten för sabotage. Valmyndigheten har i sin erfarenhetsrapport från 2014 års val föreslagit att användning av neutrala valsedlar särskilt ska övervägas.

Ett förfarande med enhets- eller neutrala valsedlar kräver emellertid i sin tur att en rad andra frågor ses över: tidsfrist för partiernas anmälan för deltagande i valet, liksom partiernas möjlighet att delta med flera listor i samma val.

Alternativ 2: Valsedelsskrivare

Ett alternativ till enhetsvalsedlar, som bevarar dagens system med partivalsedlar, är införandet av valsedelsskrivare. Utredningen avfärdar detta förslag på grund av risken för tekniska fel och handhavandefel. Svårigheter som följer på införandet av ny teknik bör dock inte vara något avgörande hinder och bör inte utgöra skäl att helt avstå från att testa eller införa effektiva lösningar. Man kan även överväga en kombination med valsedelsskrivare i valbåsen och färdigtryckta valsedlar i reserv.

Slutsatser

Såväl vad stadsledningskontoret och valnämndens kansli anför i sitt tjänsteutlåtande, som vad vi berört här, talar för att utredningens förslag inte i dess nuvarande utformning kan ligga till grund för lagstiftning. Frågan måste utredas från grunden igen. Med anledning av de stora bristerna i det nuvarande systemet är det djupt beklagligt. Det hade varit bra om ett nytt system hade kunnat införas till valet 2018.

Som det nu är måste en eventuell reform vänta till valet 2022. Regeringen bör skyndsamt agera för att tillsätta en ny utredning, så att dess förslag kan tillämpas då.